

Lokalsamhällets namn i centralmaktens händer. Namnhantering år 1569 och år 1700 från Flackarps horisont

Ola Svensson

Two cases of field name collection, in 1569 and 1700, in Flackarp, Scania, are described in this paper. The names of the different epochs and contexts are explained and compared to each other, and thoughts on how they relate to central and local language are presented. Also, the names are put into their landscape settings, enabling analysis of settlement history. The study confirms earlier research showing that there is a correspondence between the two sources studied, thus demonstrating a continuance and a considerable age of field names in Southern Scania (Wedmark 1959–1960, Riddersporre 1995, Svensson 2015). However, in the case of Flackarp there are also obvious differences between the field names attested in 1569 and 1700. This discrepancy is described from a linguistic as well as a settlement history perspective. As stated in similar research, the drawers of the sources show influence from central Swedish respectively Danish language norm as well as individual independence (Pamp 1965, Hallberg 1996). Finally, a new interpretation of local history, including the existence of a medieval manor, is discussed, as well as a special case of linguistic correction.

Inledning

Ortnamnsinsamling i modern mening inleddes under slutet av 1800-talet. Vid den tiden förenades staternas behov av ordning och enhetlighet med vetenskapliga ambitioner. Som ett förstadium till verksamheten nämns ibland det insamlingsarbete, bland annat omfattande ortnamn, som prästerna var ålagda under 16- och 1700-talen. Även i dessa insatser förenades expanderande statsmaktens kontrollbehov med vetenskaplig vilja. Särskilt många namn blev emellertid inte insamlade.

Vad som ofta glöms bort när namninsamlingens historia berättas är de väldiga insamlingar av ägonamn som bedrevs i samband med den kraftiga tillväxten av kansli- och administrationskultur under 1500-talet samt i förbindelse med kartografins och lantmäteriets genombrott under 1600- och början av 1700-talen. En liten del av namnen som upptecknades i dessa sammanhang är införda i moderna ortnamnssamlingar, men vi är inte vana att reflektera över de bakomliggande verksamheterna som namninsamling.

I fråga om den lilla byn Flackarp söder om Lund har jag haft anledning att bilda mig en uppfattning om de omfattande namninsamlingar som ägde rum där år 1569 och år 1700. Mina funderingar har skett inom ramarna för ytterligare en statligt sanktionerad namninsamlingskontext – en arkeologisk utgrävning. I samband med utgrävningen har inte bara fysisk materia stuvats om och återinsamlats; detsamma har i det här fallet också skett med områdets ortnamn. Förutsättningar och förhållanden vid de ursprungliga namninsamlingarna, liksom resultatet av dem, har använts som retrogressiv resurs i arbetet med att beskriva Flackarps historia (Andersson et al. 2021).

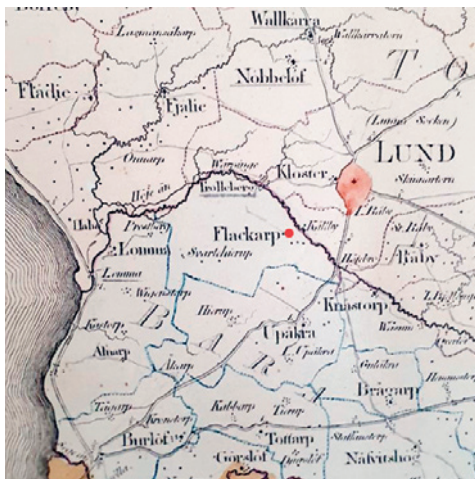
Den här föreliggande texten kan ses som en utveckling från det större material som jag har tagit fram i samband med den arkeologiska undersökningen i Flackarp 2019, på temat namninsamling.

Texten inleds med några korta ord om själva bebyggelsen Flackarp, och sedan följer en beskrivning av de studerade källorna Lunds stifts landbok 1569 (Lb) samt lantmäteriakten LM 12-FLA-1 från år 1700. Efter detta följer förklarande kommentarer till några av de förekommande namnen. Därefter diskuteras vångarnas namn och innehåll. Ägonamnen från Flackarp och diskussionen om dem illustreras i fyra kartor med kartan från år 1700 som underlag. Artikelns avslutas med en tolkande och problematiserande redovisning av de bebyggelsehistoriska iakttagelserna samt ett avsnitt där några språkliga drag och val av namn och namnform diskuteras mot en bredare bakgrund. Allra sist presenteras i tabellform de allra flesta av källornas namn (några enstaka har varit svårplacerade och/eller svårlästa och därför hoppats över) på ett sätt som möjliggör jämförelse mellan materialen.¹

1 Ett tack riktas till två anonyma peer review-läsare som har bidragit till väsentliga förbättringar av texten.

Flackarp

Flackarp, beläget invid Höje å strax söder om Lund, tillhör Bara härad. Redan vid tiden för upprättandet av Lunds stifts landebok var socknen annexförsamling till grannsocknen Uppåkra. Pastoratet låg till Domkapitlets patronatsrätt fram till 1660 då det överfördes till Lunds universitet. 1662 års jordebok upptar 1 helt, 4 halva, 3 trefjärdedels samt 3 fjärdedels kanikhemman (Hallberg 1991: 90).

Figur 1. Flackarp i sydvästra Skåne, markerat på C. P. Hällströms karta över Skåne från år 1812.

Ortnamnet har menats innehålla ett mansbinamn **Flakki* 'den irrande' (Hallberg 1991: 90 f.). Men möjligen är istället ett ord *flake* syftande på flack terräng ett tänkbart alternativ (Wahlberg 2016).² Namnets efterled knyter an till ett större område med *-torp*-namnsdominans i det sedan neolitisk tid upplade och bebyggda området runt Lund (Karlsson 2011; Svensson 2019).

Lunds stifts landebok år 1569 (Lb)

Reformationen i Danmark stadfästes år 1536 genom Köpenhamns recess. Biskoparna avsattes och ersattes av superintendenten och stiftslänsmän, gammalt biskopsgods lades under kronan och stora omvälvningar skedde

2 Hos Wahlberg 2016 är Flackarp utanför Lund förväxlat med Flackarp utanför Kristianstad (i Österslövs socken, Villands härad). Möjligheten att associera namnet med flack terräng finns dock i fråga om båda dessa orter.

i samhället. Socknarnas inkomster och egendomar samt en del annat andligt gods skulle tills vidare förbli i kyrklig ägo, men i den oreda som uppstod fanns folk som skodde sig på kyrkans bekostnad, och från sockenkyrkornas och de lokala prästernas perspektiv fanns det nog anledning att oroa sig (Ljunggren & Ejder 1965: 1 ff.).

Martin Luther uttrycker sig i en skrivelse 1536 till den danske kungen i berömmande ordalag, men inskärper samtidigt att reformationen inte får bli en förevändning för att konfiskera all kyrklig egendom. Redan 1537 beställde kungen, av de nytillsatta superintendenterna, inventeringar av kyrkors, skolors, hospitals och prästers inkomster från hela riket. Inte mycket verkar emellertid ha hänt. Samma och liknande order utfärdades därefter ett flertal gånger de närmaste årtiondena, med klint resultat. Men då uppmaningen 1569 i stället gick ut till häradsprostarna skred dessa till verket. Nu delegerades uppgiften att beskriva sockenkyrkornas egendomar och inkomster till sockenprästerna, vars anteckningar, gjorda utifrån färdiga formulär, därefter samlades in och sammanställdes (ibid.). Den information som på detta sätt förmedlades från sockenprästerna och deras prostar är detaljerad och utförlig, och innehåller bland annat inemot (uppskattningsvis) 20 000 ortnamn, varav de allra flesta är namn på åkrar och ängar. För Skånes del blev resultatet av detta omfattande inventeringsarbete Lunds stifts landebok. Från flera andra områden i Danmark finns fragment bevarade som antyder att liknande arbeten åtminstone har påbörjats, men inget lika fullständigt och rikhaltigt arbete som Lunds stifts landebok har, i den mån det har existerat, bevarats åt eftervärlden.

Landeboken är känd i en mer ofullständig och mindre redigerad A-handskrift, samt i en mer uppstyrd och enhetlig B-handskrift. Den sistnämnda var under arbete en längre tid och blev inte helt färdigställd förrän omkring 1580. Dateringen 1569 gäller således egentligen bara igångsättandet av arbetet. I synnerhet i A-handskriften finns många intressanta personligt utformade klagomål från sockenprästerna, skrivna i jag-form, i vilka de exempelvis beskriver hur jord som tidigare har legat till sockenkyrkan nu istället har hamnat i händerna på storgodsägare och enskilda bönder (ibid.).

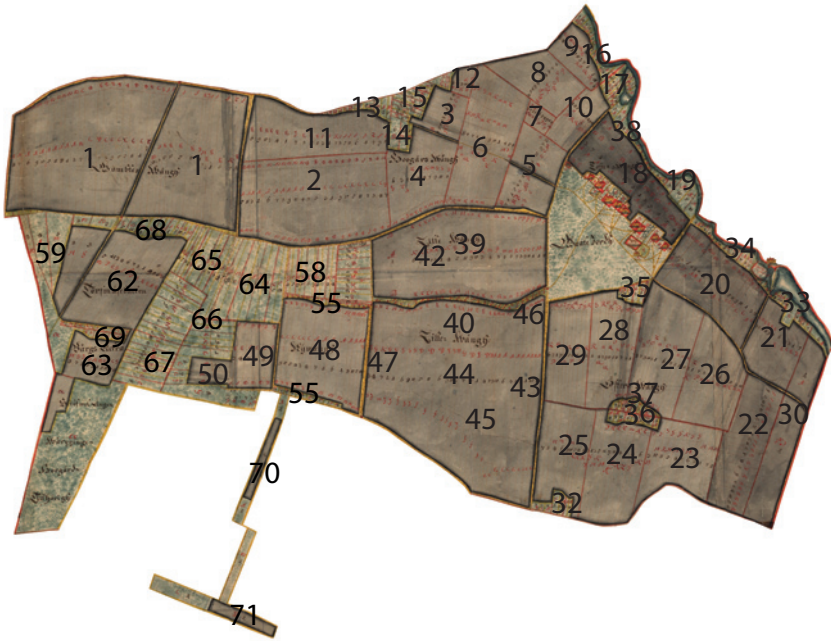
LM 12-FLA-1 från år 1700

Den svenska statsmaktens produktion av storskaliga, detaljerade, så kallade geometriska, kartor över byar och gårdar under 1600-talet och det tidiga 1700-talet har beskrivits som världsunik med hänsyn till tidpunkt,

frekvens och teknisk kvalitet. Med början kring 1630, och med Anders Bure, Axel Oxenstierna och Gustav II Adolf som de förmodat viktigaste pådrivande krafterna började man att värva studenter som fick utbildning till lantmätare och som sedan sändes ut på fältarbete kors och tvärs över det enorma och dittills tämligen okarterade riket (Tollin 2021). När och hur detta skedde har kunnat beskrivas ganska detaljerat, men varför – alltså vilka de bakomliggande skälen och de egentliga bevekelsegrunderna var – menar sig i alla fall Clas Tollin, författaren till den senaste beskrivningen av denna säregna företeelse i det tidigmoderna Sverige, delvis gå bet på (ibid.). Några antydningar finns i och för sig i de bevarade källmaterialen: det talas om att konflikter på detta sätt kan undvikas. Vid upprepade tillfällen beskrivs också entusiastiskt hur man kan befinnas sig i Stockholm och ändå ha en detaljerad överblick över platser långt borta. Det finns dessutom exempel på hur de geometriska kartorna har använts i rättstvister (ibid.). Men något material som entydigt visar att det primärt har varit fråga om att exempelvis kunna göra utskrivningen av skatter mer effektivt existerar inte. Sannolikt är det en viktig iakttagelse att de geometriska kartorna var ett elitärt projekt. Till skillnad från senare skifteskartor kom de inte allmogent till del – exemplar av de färdiga kartorna lämnades inte kvar i lokalsamhället (ibid.). På många sätt kan det ivriga kartritandet under den svenska stormaktstiden ändå förstås utifrån bredare, mer övergripande, historiska teman såsom kolonialism, merkantilism och militärteknologisk utveckling (Baigent 2005: 23 ff.). Ett perspektiv som hittills kanske inte har givits tillräcklig uppmärksamhet är däremot kartografin som novation sedd ur ett socialt och psykologiskt perspektiv. Ny teknologi får ofta ett egenvärde och en roll som sträcker sig långt utöver såväl teknologins praktiska användning som de motiv och argument som kommuniceras öppet när den förklaras och försvaras. Nutidens vurm för digitalisering är i detta sammanhang, menar jag, en betydande parallell (jfr Sandén 2021: 35 ff.).

För Skånes vidkommande var det inte förrän kring år 1700 som en större mängd kartor började produceras. I så måtto är den här aktuella över Flackarp år 1700 typisk. Den är upprättad av Samuel Kuus, en lantmätare man inte vet särskilt mycket om. Han gick i lära hos sin bror Erik Kuus. Denne var född i Småland, vilket väl innebär att det är rimligt att anta att även Samuel var smålänning. År 1707 lämnade han näringen som lantmätare och blev i stället militär. Detta sammanföll med en djup ned-

gångsperiod för lantmäteriväsendet, efter slaget vid Narva. Vid den period då Samuel Kuus var verksam var det vanligt att man värvade de blivande lantmätarna från universiteten i Uppsala, Åbo, Dorpat och Lund (Ekstrand 1896–1903: 157). Mot bakgrund av den troligtvis småländska uppväxten och kartritandet i Skåne är det naturligtvis inte otänkbart att Samuel Kuus hade en bakgrund som student vid Lunds universitet.

Figur 2. Flackarp år 1700. Siffrorna markerar byns namngivna ägostycken och används i artikeln.

Kommentarer och förklaringar till några av Flackarps ägonamn (numrering enligt kartan)

2. Korsåker

De många ägonamnen på *kors-* är inte uttömmande undersökta.³ Det kan

3 Den mest utförliga undersökning om marknamn innehållande kors som finns att tillgå

inte uteslutas att en del av dem, företrädesvis sådana där man liksom här kan utesluta formlikhet, kan åsyfta platser där det i katolsk tid har funnits resta kors (Lumholt 1964: 76 ff.). Men då *kors*-namnet här förekommer i den yngre källan skulle en sådan tolkning kräva en lite omständlig förklaring. Tvärsgående plöjningsriktningar och kors som markerar markskäl i världslig juridisk mening har också föreslagits som grund för ägonamn som innehåller *kors* (ibid.; Jørgensen 2006 s. 87). En tolkning *kors* 'gräns' harmonierar med att identifiera denna åker med Landebokens *Thuestens agir* då även detta namn mycket väl kan åsyfta en gräns (Lumholt 1967: 57; Jørgensen 2006: 179 f.).

3. Pukåker

Mest sannolikt innehåller namnet sk. dial. *pugga* 'padda, groda', men flera andra möjligheter finns. Framför allt *puke* 'trolldomsväsen', 'smådjävul' etc. kan också övervägas (Lumholt 1967: 106).

4. Pilåker

Innehåller trädslaget pil.

5. Gatåker

Förmodligen motsvarar namnet *hoffgaars tofftenn* i Lb 1569, se nedan. Innehåller *gata* 'bytorget', 'bygata' eller 'fågata'.

6. Vägs långåker

Namnger en lång åker som är belägen längs en av flera vägar som leder ned till en åövergång vid Källby mölla.

7. Kusåker

Sannolikt innehåller namnet *kusa* 'kvinnligt könsorgan'. Flera andra formella möjligheter finns, men för de kvinnliga associationerna talar omständigheten att en av åkrarna i Lunds stifts landeboks redovisning av samma vång heter *Kuinde spiellidtt*, alltså 'kvinnoåker', ett namn som inte på något annat sätt kan associeras med namnen på 1700 års karta. För tolkningen talar också omständigheten att *kusa* förekommer i andra

är Inge Lumholts studie från 1964 som omfattar Århus och Skanderborgs amter på Jylland.

skånska bebyggelse- och ägonamn i betydelsen ’kvinnligt könsorgan’ (DAL, ortnamnssamlingar). Namnet kan vara givet med tanke på formlikhet med fornlämningen RAÄ Flackarp 24:2 (jfr Lumholt 1967: 116; Jørgensen 1988: 204.).

8. Ryllsåker

Namnet tycks innehålla det inte ovanliga höjdbetecknande dialektordet sydsk. *ryll* ’rulle’ sk. *rögel*, fda *rykil* ’långsträckt kulle eller höjd’ motsvarande sv. *ryl* ’knöl’, ’valk’, ’rand’ m. m., vilket också passar väl med platsens topografi (jfr Jørgensen 2006: 16). Men mot bakgrund av Lb:s *Rögelsse agir*, 1569, i samma vång kan *Ryllsåker* möjligen i stället förstås som ’rökelseåker’. I så fall tillhör det en liten men distinkt grupp ägonamn med kyrklig anknytning.⁴

9. Vattenspjällsåker

Namnet är svårtolkat; det kan konstateras att det i Lunds stifts landebok 1569 har en form där *vatten* står som bestämningsled till *spjäll* ’(spjällartad) åker’: *Vandspiellidtt*. Namnets senare former, *Wanz spills åker* etc. (se nedan), kan alltså representera en urspårning genom anslutning till ordet *spel*, med associationer i riktning mot anläggning vid vatten (pump, fors, dämme med forsende vatten mm), eller i stället till verbet *spilla* som bland annat kan användas i förbindelse med vatten som leds bort från dammanläggning och dylikt.

10. Långa vägsåker

Utifrån språkformen omöjligt att avgöra om det är vägen eller åkern som är lång. Namnet benämner hur som helst en relativt lång åker vid en relativt lång väg som leder ned mot Höje å.

11. Bredingen

Här: ’den breda åkern’.

⁴ Denna namngrupp behandlas kortfattat av Ib Lumholt (1967: 45 ff.), dock utan något namn som innehåller *rögelse*. Se även Kousgård-Sørensen 1968 1:283. Bent Jørgensen (1990: 236; 2006: 164; 2006: 291) har behandlat namnet *Rögelseager* som förekommer på flera platser på Själland. Enligt Jørgensen innehåller namnet i dessa fall *røgel* ’langstrakt lav forhøjning; ryg af en ager’.

12. Sprundet

Innehåller *sprund* 'tapphål' eller 'hål', 'reva', avseende egenskap eller form på den aktuella åkern.

13, 14, 15, 16, 17. -lötarna

löt 'gräsbevuxen mark mellan eller i kanten av åkrar'. Ordet är en avledning till verbet *luta*.

18. Toften

Här: 'åker med nära anknäpning till byns tomtmark'.

20. Ålidsåker

'åkern på/vid slänten ned mot ån'.

21. Gravstycksåker

Namnet syftar på något grävt, exempelvis lertäkter. Betydelsen 'plats för begravning' är mindre sannolik, men kan inte helt uteslutas.

22. Österlångåker

Väderstreckket skiljer namnet från *Vägs Långåker* som ligger nordväst om byn.

23. Stendösåker

Förleden syftar på megalitgrav eller möjligen megalitgravar.

24. Flokärrsåker

Förleden är *flo* 'mindre, grund vattensamling, i allmänhet uttorkad under någon del av året', 'vattenpuss', 'pöl'.

25. Geresåker/Gärdesåker

Kan innehålla *gårde* 'hägnad' etc., men också, och här snarare, *gere* 'kilformat markstycke'. Den kilformade holme eller löt som skjuter ut i åkerns södra del talar för *gere*.

27. Kyrkoåker

Åkerns nordvästra hörn är beläget nära, och pekar mot, Flackarps kyrka.

28. Krokåker

Den i dialekten vanliga betydelsen av *krok* 'avsides beläget markstycke' är här svår att förstå mot bakgrund av åkerns belägenhet. Något bättre passar en betydelse 'markstycke med böjda gränser' (ODS, art. *krog*, Jørgensen 2006: 81).

29. Stövelåker

Innehåller antingen det sydvästskånska dialektordet *stjöverl* 'mindre vattensamling, i synnerhet damm, bydamm' (Jonsson 1966: 354; Jørgensen 1990: 138), eller det likaledes, möjligen besläktade, skånska *stövel* motsvarande danskans *stivel/stabel sv stapel* (Rietz 1862–1867: 694 art. *stövel*) som på äldre danska bland annat kan betyda 'upprättstående påle, pelare, gränssten' (Kalkar, ODS). Det kan således inte uteslutas att *stövel* i det här sammanhanget syftar på den stora resta sten vars understa del, skoning, nedgrävning och underliggande deponerade neolitiska flintredskap har påvisats arkeologiskt invid Stövelåker (se nedan). På LIDAR-bilder över området ser åkern ut att ha kännetecknats av ett höjdläge (relativt sett; trakten som sådan är flack). Kanske har fler resta stenar funnits på denna höjd. Såväl beläggsformen *stiöfle*- (se nedan) som åkerns form visar att namnet knappast innehåller lånordet *stövel* 'kragförsatt skodon' som annars kan förekomma i skånska ägonamn (DAL, ortnamnsarkivet).

30. Peststycksåker

Förleden är *pest* 'smittsam, farlig epidemi' m.m. Då kartan är tillverkad år 1700, kan namnet inte syfta på en av de många pestkyrkogårdar som anlades under böldpestens härjningar 1710 och 1711. Kanske syftar det på ett åkerstycke där grödan drabbas eller har drabbats av växtpest.

42. Lommastycksåker

'Lommavägsstycksåker'

58. Skambolsängen

Det finns flera möjligheter att förstå *Skambol*:- Det kan syfta på en misstaktad gård eller bostad, men (mer långsökt) skulle det i stället kunna innehålla en rikssvensk skrivning av *skambord*, ett bord vid vilket man får sitta och skämmas (SAOB art. *skam*). Lantmätarens förmodade bakgrund

i Småland talar dock av dialektologiska skäl mot det sistnämnda. I Lunds stifts landebok finns ingen direkt motsvarighet till detta namn, i språklig mening. Men intressant nog finns i Landeboken i samma vång ett annat namn som kan hänföras till samma semantiska fält och som dessutom namnger en äng: *Skarnbys engen*. Förmodligen syftar dessa båda namn på samma lokal, mest sannolikt i så fall en bebyggelse (hus, gård etc.) som har förknippats med skam och låg social status. Det ska dock sägas att i ett sammanhang utan ett antaget samband med *Skarnbysängen* och utan den övriga kontexten (de många vångarna) skulle namnet lika gärna ha kunnat tolkas som innehållande *bol* i betydelsen 'område i utkanten av vångarna delat mellan gårdarna i byn och företrädesvis använt till gräs-vall' (Lumholt 1967: 45 f.), samt, som förled, adjektivet *skam* 'kort' (Lumholt 1967: 64; Jørgensen 2006: 217 f.).

67. Malmöängen

'Malmövägsängen'.

70. Svartehjärupsåker

'Åkern belägen i närheten av (den försvunna bebyggelsen) Svarthjärup'.

71. Kommentebacksåker

Förmodligen innehållande ettdera av, eller en sammanblandning av, de båda lånorden *commend* 'kommando' och *kommandement*, det senare i så fall snarast i betydelsen 'punkt med (i militäriskt avseende) behärs-kande läge' (SAOB art. *kommando*; *kommandement*).

Kommentarer till några av vångarnas namn och innehåll

Gammelvång

Namnet står i motsatsförhållande till *Nyväng*. Redan 1569 har vången som år 1700 kallas *Gamble Wångh* betraktats som en del av en uttalat gammal struktur; i Lunds stifts landebok kallas Gammelvång *Gammell marck*. På 1700-talskartan finns bara en åker i denna vång: Gamle wångez åker, men 1569 finns här tre: yderste stickedtt, Mellum stickedtt och Dett neste sticke.

Hovgårdsvång

Hoogårs Wång på kartan från år 1700 motsvarar byns västervång i Lunds stifts landebok. Fem åkernamn från Lb återfinns inte i 1700-talskartan, och fem åkrar i kartan saknar namn som återfinns i Lb. Lb-namnen *Diigis agir*, *Kuinde spielidtt*, *Tornn agir*, *Thuesteens agir* och *hoffgaars tofftenn* bör på något sätt motsvaras av (2) *Korsåker*, (4) *Pilåker*, (5) *Gatåker*, (7) *Kusåker* och (12) *Sprundet*. Det är inte lätt att gissa sig till vilken åker som motsvaras av vilken. Utifrån de betydelseområden som namnens ordinnehåll täcker skulle *Tornåker* kunna motsvara *Pilåker*, *Kusåker* – *Kuinde spiellidtt*, *Thuesteens agir* ’tvåstensåker’ – *Korsåker* och *Diigis agir* – *Sprundet*. Då återstår *hoffgaars tofftenn*, ’hovgårdstomten/huvudgårdstomten’ som om ovanstående stämmer bör motsvara *Gatåker*. Metoden att tänka sig att förändring och ombildning av namn inom en i geografisk mening konstant åkerstruktur kan ha skett med hänsyn till vilka betydelseområden ordinnehållet i namnen kan ha associerats med är förstås inte invändningsfri, men kanske den bästa som här står till buds.

Östervång

Fyra namn i Lb saknar språklig motsvarighet i 1700-talskartan. Lika många åkrar på 1700-talskartan har namn som inte återfinns i Lb. Sannolikt bör alltså Lb:s *Gadelids agir*, *Mielbrödt*, *Breningen* och *Diigis agir* på något sätt motsvaras av *Kyrkåker*, *Krokåker*, *Geresåker* och *Peststyckesåker*. *Breningen* (’breddningen’) skulle kunna motsvara *Kyrkåkern* som är bredast av dessa åkrar och som breddar sig till formen. *Gadelids agir* kan vara *Krokåkern* som gränsar till bygatan och gatejorden. *Diigis agir* kan motsvara *Peststyckesåker* som är belägen längs gränsen till Hunnerup; gränsen kan mycket väl ha utgjorts av en vall (sk. dial. *dike* ’vall’). *Geresåkern* har i så fall tidigare av okänd anledning haft det udda namnet *Miellbrödt* (’Mjölbröd’).

Lillevång

Lillevång förefaller ha omarronderats mellan Lb och 1700-talskartan. Gissningsvis har den södra, längst bort från byn belägna av de två ’vångarna’ som Lillevång består av, motsvarats av namnen *Krog agir*, *Mellum Krogagir* och *Den yderste Krogagir*, *Ljungåker* och *Gaassebiiden*. Det sistnämnda namnet är det enda som har en direkt motsvarighet i 1700-talskartan. *Tofftenn* i Lb kan ha ett samband med den försvunna bebyg-

gelse i denna del av Flackarp som namnen *Skambolsängen/Skarnbyängen* indikerar.

Nyvång

Namnet, först *Maderna* i Lb 1569 sedan *Nyvång* i lantmäteriakten år 1700, antyder en utveckling från låglänta ängar, kanske med våtmarksslätter eller enbart bete, till åkermark som efterhand har införlivats i byns åkerstruktur. Men då namnet *Gammell marck*, som också implicerar förekomsten av något nytt (Lumholt 1967: 74), förekommer redan i Lb kan man tänka sig att denna utveckling har skett under medeltiden och att namnbruket efter det har varit vacklande vad gäller *Maderna* och *Nyvång*.

Gatuvång

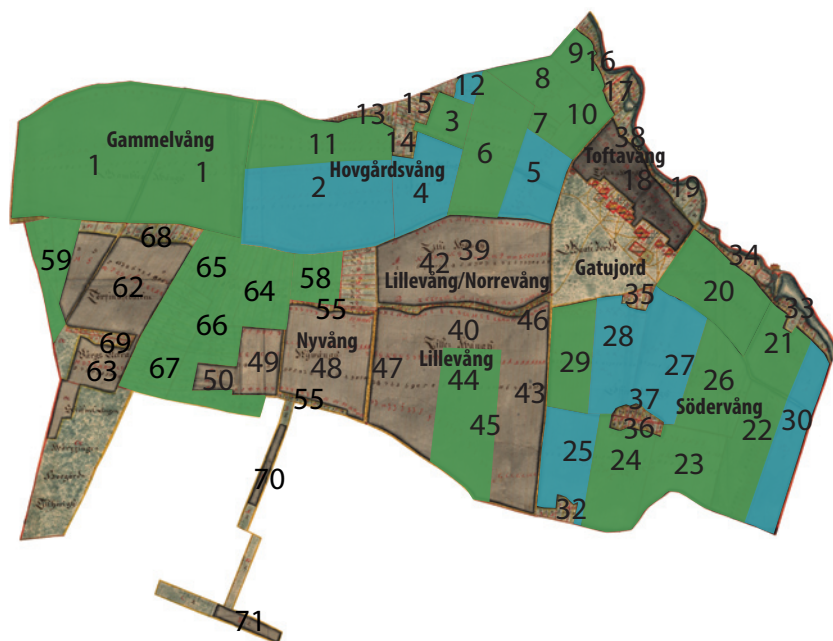
Flackarp har ett ovanligt stort toftområde i direkt anslutning till bebyggelsen, så stort att det uppenbarligen har betraktats som en egen vång.

Bebyggelse- och agrarhistoria

Liksom på flera andra håll finns i det här studerade materialet en stor samstämmighet mellan Lb och 1700-talets lantmäterimaterial i fråga om ägonamn (figur 3). Detta gäller dock inte hela Flackarp. I Nyvång och Lillevång finns lakuner och i Hovgårdsvång har en stor andel av åkrarna bytt namn. Även om åkerstrukturen runt byn tycks ha varit den samma på Lb:s tid som år 1700, med lika många åkrar i varje vång, har ändå en högre andel av namnen förändrats här än vad som vanligen är fallet (Wedmark 1965; Riddersporre 1996; Svensson 2015).

En intressant fråga är förstas hur gamla de namn är som finns både i Lb och i Lantmäteriakten år 1700. Ägonamnen i Danmark har ofta ansetts vara medeltida.⁵ Antagandet är rimligt vad gäller större bebyggelser med kontinuitet i bosättningen och en hög grad av uppodling som går långt tillbaka i tiden. En företeelse som kan vara avgörande i sammanhanget, för att den har medfört omläggningar av jordbruksmarken och därmed kanske namndöd, är införandet av tresäde. Samtidigt kan emellertid ägonamn av naturnamnskaraktär, exempelvis namn på höjder och vatten, vara

5 För en fylligare bild av dateringsproblematiken hänvisas till de sinsemellan inte helt samstämmiga framställningarna hos Kristian Hald 1948, Bertil Wedmark 1959, Ib Lumholt 1967: 145ff. och Bent Jørgensen 1984, samt där anförd litteratur.

Figur 3. Flackarp år 1700. Grön färg markerar ägostycken vars namn visar någon form av överensstämmelse mellan kartan från år 1700 och jordeboken från 1569. Blå färg visar ägostycken som förekommer båda källorna, men med olika namn.

ännu äldre än tresädets införande, då de namnger lokaler som har förblivit opåverkade av medeltida agrara förändringar.

Tresäde är den dominerande odlingsformen i den här delen av Skåne. Man vet inte när detta sätt att dela in åkermarken i tre skiften med årlig rotation infördes i Flackarpstrakten. På kontinenten användes tresäde på kronans gods i Karl den stores rike på 700-talet och senast i slutet av medeltiden var odlingsformen den normala i södra Skåne. Allmänt sett anses 1000-talet ha varit en period då jordbruket förändrades på omfattande sätt i stora delar av Europa (Skansjö 1983: 132 ff.). Med tanke på att ett par av Flackarps närmaste grannbebyggelser är Stora Uppåkra och Lund, två orter med vittförgrenade elitära nätverk under den yngre järnåldern och tidigmedeltiden, är det tänkbart att tresädet som novation har nått Flackarp mycket tidigt.

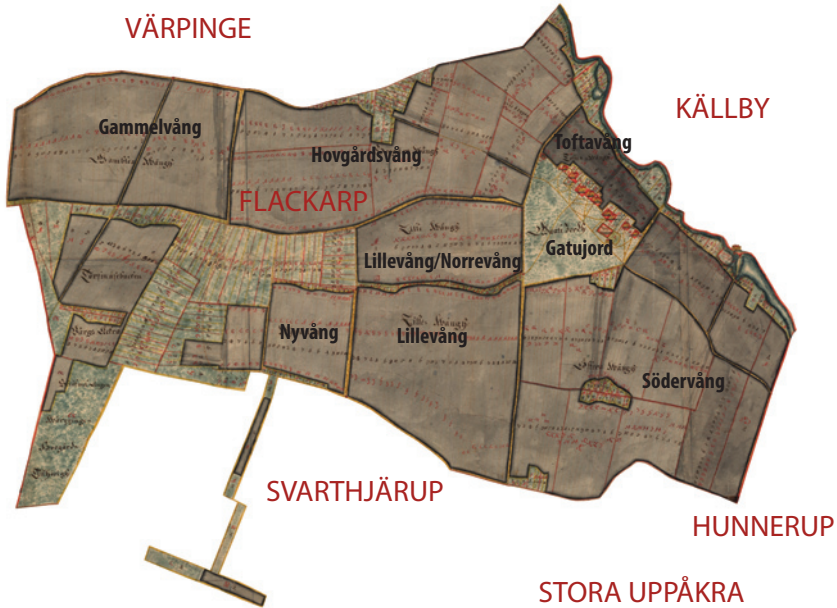
Vanligen har alltså byarna i södra Skåne tre vångar inom vilka åkrarna är organiserade (Dahl 1942). Så är det emellertid inte i Flackarp. I stället finns här hela sju namngivna vångar på kartan från år 1700. Förhållandet kan i viss mån följas tillbaka till Lb 1569. De namngivna vångarna är: *Nyvång*, *Lillevång/Norrevång*, *Lillevång*, *Södervång*, *Toftavång*, *Hovgårdsvång* och *Gammelvång*. Dessutom förekommer flera större åkerområden som på kartan beskrivs med samma karttexttyp som vångarna men som inte har ordleden *vång* i namnet: *Gatujord*, *Torvmossebacken* samt *Bergsåkra*. Flackarp är dock vid kartans tillkomst praktiskt sett en tresädesby med tre ungefärligen lika stora vångar: *Södervång*, *Lillevång/Norrevång (Lillevång)/Toftavång/Gatujorden/Torvmossebacken/Bergsåkra*, samt som tredje vång: *Hovgårdsvång/Gammelvång*.

Flera av vångarna har tankeväckande namn: *Nyvång/Gammelvång* behöver en förklaring; är den ena vången äldre än den andra, som vång, som uppodlad yta, som tillhörig Flackarp? Och varför har två vångar namnet *Lillevång*, utan att någon av dem är byns minsta vång? Den norra *Lillevång* kallas också *Norrevång*. Varför kallas den så trots att den inte är byns nordligaste vång? Är namnet en ellips av *Norra Lillevång*, eller finns någon annan förklaring? Också *Hovgårdsvången* väcker nyfikenhet. Vad är bakgrunden till det namnet (figur 4)?

Min uppfattning är att Flackarps ovanliga vångstruktur lättast förklaras som en följd av att byn har utvidgats genom att ängsmark blivit åkermark, men också genom att bebyggelser har försvunnit.

Hovgårdsvång (Landeboekens *Västervång*) har ordet *hovgård* i förleden. Ordet skulle förtjäna att studeras närmre som ortnamnselement. Vanligen hänvisas till *hovgård* 'gård på vilken hoveriarbete utförs' (Hallberg 1991: 222), men säkert finns namn på *hovgård* som i stället innehåller fornsvenskans *hofgardher* (eller motsvarigheter till detta ord), från början 'gård där en konung eller dylik håller hov', men senare 'huvudgård', 'överordnad gård', 'stormannagård' etc. (Vikstrand 2007: 55 f.). I tidig-modern tid ligger *hovgård* och *huvudgård* så nära varandra både som ord och begrepp att sammanblandning är naturlig.

På *Västervång* i Lb, alltså på *Hovgårdsvång* år 1700, finns en åker: *hoffgaars toffienn* 'hovgårdstomten' eller 'huvudgårdstomten'. Namnet har ingen direkt motsvarighet på 1700-talskartan. Men som nämns ovan kan man i någon mån gissa sig fram bland de namn i de båda källorna som motsvarar varandra inom den uppenbarligen konstanta ägostrukturen.

Figur 4. Flackarp år 1700. Namn på vångar och omgivande bebyggelser.

Ett sådant pusslande innehåller stor osäkerhet, men jag menar att ett gott bud är att *hoffgaars tofftenn* motsvarar det senare *Gatåker*. Antagandet om *hoffgaars tofftten* är rimligt framför allt mot bakgrund av denna ägas placering: höglänt helt nära byn i dess nordvästra förlängning, intill byns gatujord – ett typiskt huvudgårdsläge. Den förmodade *hoffgaars tofftten* (LM 12-FLA-1 *Gatåker*) gränsar till den mycket lilla ägan med namnet *Kusåker* (jfr Lb *Kuinde spiellidtt*). Förleden i *Kusåker* är mest sannolikt *kusa* 'vulva'. Ordet uppträder med denna betydelse i skånska ortnamn, också i ägonamn, och då förmodligen ofta utifrån saklig formlikhet (se ovan). Åkern omfattar en liten höjd, närområdets högsta punkt, där en oregelbundet rund anläggning på 40 m² tidigare har varit synlig (RAÅ Flackarp 24:2).

Det är, menar jag, inte långsökt att se bakgrunden till *Kusåker/Kvinnospjället* i en försvunnen, kanske vallomgårdad och/eller vallgravsförsedd, huvudgård. *Gatåker/Hovgårdstoftten* motsvarar då denna gårds tomt, och *Hovgårdsvången* är de ägor tillhörande gården som inte ligger i ägob-

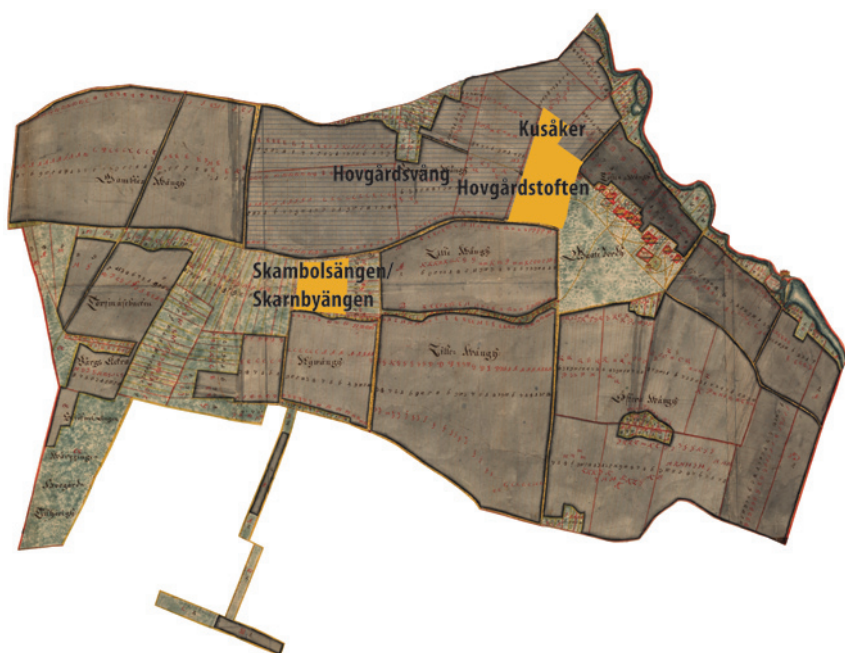
landning med resten av byn. Det som framträder är en namn- och ägostruktur som liknar andra skånska medeltida huvudgårdsmiljöer (Skansjö, Riddersporre & Reinsert 1989). Tolkningen ger dessutom god mening åt alternativnamnet *Norrevång* som förekommer för norra delen av Lillevång. *Norrevång* kan då, kanske tillsammans med *Gatujorden*, *Toftavången* och några av åkrarna längs Höje å, verkligen ha varit byns norra vång.

Konkreta historiska belägg för en huvudgård i Flackarp, exempelvis genom att någon riddare eller väpnare under medeltiden skriver sig till orten, saknas. Men flera belagda gåvor av hus och gods från Flackarp till domkyrkan under högmedeltiden kan ändå ses som indicier på att något utöver enskilda bondeägda gårdar har funnits i byn under tidigmedeltiden (DD 2R 3:288; DD 2R 10:302).

Ytterligare några ägonamn knyter an till idén om att Flackarpsområdet tidigare har bestått av fler bebyggelser, nämligen *Skambolsängen*, som kan vara densamma (se ovan) som Lb:s *Skarnbys Engen* i Nyvång (*Maderna* i Lb.). På 1700-talskartan är detta markstycke en äng mellan Nyvång, Lillevång och Hovgårdsvång. De båda namnens sammansatta förleder, innehållande *bol* respektive *-by*, kan ses som bebyggelsenamnsindikationer. Helt säkert kan man i och för sig inte vara på att de är ursprungliga bebyggelsenamn; terminologiskt missvisande namn existerar, särskilt i pejorativa kontexter. Men den ovanliga vångstrukturen i Flackarp med ”extra” vångar talar i det här fallet för att *-bol-* och *-by-* representerar försvunnen bebyggelse. Namnen har en pejorativ klang. Möjligen har de varit skämtsamma, men med den här förordade tolkningen också hånfulla och nedlåtande. Dessa namn har sannolikt aldrig varit officiella bebyggelsenamn, för detta talar både den nedlåtande karaktären och namnens instabilitet. Kanske har de primärt använts av Flackarpsborna om en bebyggelse som var försvunnen redan på Landebokens tid. Möjligtvis fanns här landbor under huvudgården, kanske rörde det sig om en mindre bosättning på sämre mark. Namnen ligger hur som helst i linje med en typ av lokala historiedidaktiska landskapsberättelser vars reminiscenser inte sällan återfinns i ägo- och naturnamn. Sådana berättelser kan bidra till en lokal gruppidentitet genom att benämna och därmed beskriva ”andra” som är annorlunda: troll, spöken, men även fattiga eller rika.

Utän arkeologiska observationer kan vi inte veta mer exakt var bytomten till bebyggelsen som antyds i namnen *Skambols-* resp. *Skarn-*

bysängen har varit belägen. Men det ligger nära till hands att tänka sig ett läge i närheten av Gammelvång i den västra delen av Flackarps territorium. Gammelvång kallas *Gammell marck* i Landeboken. Namnet *Gammell marck* kan återspegla föreställningar om en gammal, alltså senast under den senare delen av 1500-talet, försvunnen bebyggelse. I Landeboken är Gammelmark indelat i tre åkrar: *yderste stickedtt*, *Mellum stickedtt och Dett neste sticke*. Dessa tre namn passar väl in i en bild av tresådesförhållanden hos en mindre bebyggelse vars åkrar senare har slagits samman och passats in i Flackarps odlingsstruktur (figur 3).⁶

Figur 5. Ägostycken med namn som indikerar försvunnen bebyggelse.

6 Avsnittet ”Bebyggelse och agrarhistoria” följer i stort sett förf:s motsvarande beskrivning i den arkeologiska rapporten ”Megaliter, Menhirer och bebyggelse” (Andersson et al. 2021).

Skriftspråk och korrektion

Förhållandet mellan danskt och senare svenskt skriftspråk respektive lokalt skånskt språkbruk har studerats och diskuterats relativt ingående i tidigare forskning (Ingers 1962, 1967; Pamp 1965; Ohlsson 1978–1979; Hallberg 1996; Alenäs 2003). I förbindelse med detta har Landbokens namnformer ibland använts som exempel. Men ingen bredare eller mer heltäckande studie har ägnats denna specialiserade del av ämnet. I Karl-Gustaf Ljunggrens och Bertil Ejders utgåva av Lb (1965: 1 ff.) påpekas att texten har drag av begynnande dansk skriftnorm, men att den samtidigt i hög grad präglas av skanismer. Ljunggren efterlyser fortsatta undersökningar av Lb:s skånska drag, något som alltså endast i ringa mån har hör-sammats (a. a. 25 ff.) Ett större arbete ser dock ut att ha planerats av Ingemar Ingers; i hans efterlämnade material finns excerpter av skanismer från Lb. Ingers påbörjade arbete har ganska summariskt publicerats av Göran Hallberg (1996). Hallberg beskriver här skånska drag i enskilda ord men presenterar också en mer strukturerad genomgång utifrån fonologi, morfologi och syntax. En del av de drag som uppmärksammas finns också företrädna i ortnamnsmaterialen från Flackarp. Som skånska former kan betraktas exempelvis *wongh* (da. *-vang*), *liung-* (da. *lyng-*), *mellum-* (da. *mellem-*), *Hoffgaars-* (da. *hoffgaards-*) *stöuffl-* (da. *stabel-?*). Men precis som i jordeboken i stort är inte skanismerna konsekventa utan samsas med västansundska former: *lang-* (som kunde varit *long-*), *Dett neste sticke* (som kunde varit *Dett neste sticked*) osv.

Som tidigare nämnts har Landebokens namn förmodligen upptecknats av den lokale sockenprästen, i det här fallet en viss Thuro Nicolai Montanus (Carlquist 1954: 240). Hans geografiska ursprung är okänt. Man kan inte utesluta att nedtecknandet av ägonamnen har skett genom avskrift av äldre listor och förteckningar; vi vet att sådana ibland har förekommit. Men de brukar då vara explicit omnämnda i Lb, vilket inte är fallet vad gäller Flackarp (Ljunggren & Ejder 1965). Mer sannolikt är det alltså att Herr Thure med utgångspunkt i sin egen språkkänsla, förförståelse och uppfattning om språkriktighet har nedtecknat Flackarps ägonamn så som han har hört dem uttalas av ortsbor. Detta talar för en viss autenticitet och trogenhet mot ortnamnsmaterialen, men utesluter naturligtvis inte att tillpassning och korrektion kan ha skett både av Herr Thure själv och i ett senare skede av någon renskrivande och redigerande kanslist.

Förhållandena har sett annorlunda ut för lantmätaren Samuel Kuus

som kom till Flackarp ungefär 130 år senare. Han var som tidigare sagts troligen smålänning och hade möjligtvis studerat vid Lunds universitet. Även Kuus bör i första hand ha utgått ifrån muntliga sagesmän. Vi kan förmoda att dessas tungomål inte skilt sig mycket från de som Thure Nielsen mötte ca sex generationer tidigare. Frågan blir då hur lantmätarens språkformer skiljer sig från prästens. Samuel Kuus kan knappast ha varit omedveten om existensen av den försvenskning inom olika områden som statsmakterna hade eftersträvat i 20 år eller mer då kartan ritades.⁷ Inom den kyrkliga sfären fanns från 1600-talets senare del en stark vilja till språklig försvenskning, dirigerad från centralkyrkligt håll (Alenäs 2003). Men som Bengt Pamp (1965) har visat i sin studie av jordeboksnamnens trädning i Bjäre härad under 1600- och 1700-talen finns inte mycket som talar för en enhetlig språklig försvenskningsspolitik inom statsapparaten i stort. Någon explicit språkinstruktion till ortnamnsnedtecknande tjänstemän under kronan ser inte ut att ha funnits, i varje fall inte i form av konkreta skrivanvisningar.⁸ Ändå har uppenbart danska namnformer ganska snart utmönstrats, av allt att döma efter de skrivandes egna huvuden. Men det dröjer mycket länge, långt in på 1700-talet, innan denna försvenskning är någorlunda konsekvent och heltäckande genomförd så att namnen har stabila svenska språkformer. Det tidigaste försvenskningsskedet kännetecknas inte minst av att uppenbart osvenska efterleder som *-ager* och *-sted* har ändrats till svensklingande motsvarigheter: *-åker* och *-stad*. De till synes med måttlig språkinsikt försedda lantmätnarna har haft en schematisk och översiktlig bild av skillnaderna mellan danska och svenska – framför allt har man känt till att danskans *e*-mål och försvagade klusiler skiljer sig mot svenskan. Detta har, förutom utmönstrandet av kanslidanska, ibland lett till hypersvecismer, ibland till att skånspräglade språkformer har förvunnit, men ibland också till att ortnamnen i svensk skrift har kommit att få större likhet med det lokala uttalet än de hade under den danska tiden. Som exempel på det sistnämnda kan namn med fogar och efterleder som har bevarat *a* på

7 Om försvenskningen av de sydsvenska, tidigare danska, landskapen, se Bergman 2002 (som i huvudsak utgår från situationen i Blekinge) samt det belysande primärmaterialiet ”Norra Åsbo härad. Dombok 1680–1681” (Tuvestrand, Haskå, Svensson & Dunér 2016).

8 Se dock Svensson, Lars 1981. Här beskrivs ett tämligen uniformt övergivande av danskpräglad ”e-mål” inom statsapparaten år 1612.

(somliga varieteter av) skånska men som har utvecklats annorlunda i danskan nämnas, såsom *-stad* och *-arp* (ibid.).

Kartakten 12-FLA-1 från år 1700 följer det ovan beskrivna mönstret. Stavningen av efterleden *-åker* är helt konsekvent, och skånskans *bjär* stavas förstås på kanslislvenskt sätt, utan bruten vokal. Lantmätaren verkar på det hela taget ha haft en god förståelse av ortnamnsmaterialiet och följer vad som kan betraktas som svensk språknorm, men det finns undantag. Flera skanismer förekommer. I dessa fall är det svårt att avgöra om de beror på bristande förståelse av namnens ordinnehåll eller i stället ett ointresse av att korrigera. Lb:s *Vandspiellidt* är ett intressant exempel. Efterleden, det i Skåne vanliga *spjäll* '(spjällartad) åker' verkar ha missförstått och i stället anknytits till ordet *spill* eller möjligen *spel*, förmodligen med utgångspunkt i hur det lokala uttalet har uppfattats (LM 12-FLA-1: *Wanns spills åker*, *Wanz spills åker*, *Wanß spilz åker*, *Wan spilz åker*). Däremot är det väl mer tveksamt om förleden, ordet *vann* 'vatten', verkligen kan ha missuppfattats. Här rör det sig gissningsvis snarare om ointresse av att korrigera uttalsformen, en form som dessutom kan vara densamma som i lantmätarens egen dialekt (DAL, dialektarkivet). Ibland avslöjar sig lantmätarens språkliga osäkerhet i inkonsekvenser. Lb:s *Thuingen* kan förvisso motsvara ett svenskt *Tuf Engen*, eller ett dito *Twär Engen*, men knappast båda! Vad beträffar detta namn kan det inte heller uteslutas att det varken rör sig om *tuvor* eller något tvärt utan i stället om ett ord motsvarande da. *tvind*, *tvinde* eller *tving* (ODS, Lumholt 1967: 66, Jørgensen 2006: 220). Lb:s *Mellum aaliiddt* motsvaras i LM 12-FLA-1 av *ååhlijssåker*, och så långt är allt väl; ett mer skriftspråkligt eller högstilspräglat skrivsätt av *lid* 'slänt' efterträds av ett mer uttalsnära eller lågstilspräglat. Kanske har rentav uttalet utvecklats under den tidsrymd som förflutit mellan de båda källorna, det vet vi inte mycket om. Men när LM 12-FLA-1 för samma markstycke också anger *ååhlijgerna* förefaller det snarare som om lantmätaren faktiskt inte har förstått namnets ordinnehåll. Även återgivningen av Lb:s *Puge spiellidt* är vacklande i Lmh – *Puugg åker* respektive *Puuckåker* – och även här måste man fråga sig om ambivalensen har med språklig osäkerhet eller ointresse av att normera, eller möjligen med bådadera, att göra.

Sammanfattningsvis ger ortografin i LM 12-FLA-1, trots en tydligt urskiljbar "svensk" linje, ett något osäkert och vacklande intryck. Som nämnts finns uppenbart svenska drag som skiljer sig mot vad som kan antas ha varit lokalt uttal, men också uttalsnära former som skiljer sig mot

de vanligaste svenska skriftformerna vid den här tiden. Dessutom finns missförstånd och tydliga tecken på att viljan att vara språkligt konsekvent inte har varit stor. Men det måste också framhållas att ortografisk stringens och konsekvent riksspråk inte är vad som kan förväntas av en lantmätare verksam år 1700, och möjligen inte heller av så många andra av hans samtida. Att skriva *vann* för *vatten* eller att omväxlande skriva *mäl-len* och *mällem* för *mellan* må se danskt ut för en nutidssvensk, och var inte det vanliga år 1700. Men stavningsvariationen och den individuella variationen var fortfarande stor och skriftspråket kunde innehålla ordformer som senare kom att betraktas som danismer eller dialekt (SAOB art. *vatten*, art. *mellan*). Vid en bedömning av ortografin är det också viktigt att ha i åtanke att det här rör sig om handskrift, samt att det i normalfallet var lantmätaren själv som renritade och renskrev sina koncept. Korrektion av sådant slag som en kansliskrivare eller ett tryckeri förmodligen skulle ha utsatt texten för kan alltså inte förväntas.⁹

Genomgången ovan ger vid handen att Lb:s namnformer kan betraktas som mer tillförlitliga än den senare lantmäteriaiktens. Detta överraskar knappast, givet omständigheterna kring nedtecknandet. Men avslutningsvis ska också ett namn dryftas som – om inte ruckar bilden av – så i alla fall bjuder in till en diskussion om den pålitlige prästen och den opålitlige lantmätaren. Ovan har föreslagits att namnen *Kuinde spiellidt* (Lb) och *Kuußåker* avser samma markstycke. Både *Kvinno-* och *Kus(e)-* (<**Kusu-*) förekommer i skånska ägonamn. Men om namngivningsgrunden, som här har hävdats, är formlikehet med den fornlämning som hela Kuså kern består av på 1700-talskartan, framstår *Kuinde spiellidt* som en eufemism, vilket i så fall är talande för förhållningssättet till såväl kön som språkbruk och namnvård hos 1500-talets präster.

Avslutning

Storskalig insamling av ortnamn är en sysselsättning som utifrån skiftande förutsättningar och bevekelsegrunder har skett vid olika tillfällen i historien, också före de moderna nationella, institutionaliserade insamlingsprojekten. Uppmärksamheten har fästs här vid två sammanhang inom

9 För exempel på svensk språkvård med syfte att utmönstra danismer, i början av 1600-talet, samt kansliets och tryckeriernas roll, se Svensson, Lars 1981 samt Santesson, Lillemor 1986.

vilka stora mängder av ortnamn har samlats in: kyrkliga jordeböcker tillkomna strax efter reformationen samt det tidigaste svenska skiktet av noggranna kartor över agrarbebyggelse ca 1630 till 1750. Dessa sammanhang har belysts genom två ortnamnskällor: Lunds stifts landebok 1569 och lantmäteriakten LM 12-FLA-1 från år 1700. Det namnmaterial i de båda källorna som berör den sydsånska landsbyn Flackarp har presenterats, förklarats och jämförts källorna emellan, samt med hänsyn till utomspråkliga kulturhistoriskt relevanta omständigheter. Särskilt intresse har ägnats språkformer som utslag av normering eller korrigeringspunkt mellan danskt, svenskt och lokalt sånskt språkbruk.

Resultaten bekräftar i hög grad tidigare undersökningar: dessa ortnamnsmaterial är synnerligen rika, kontinuiteten i lokalt namnbruk är påfallande, och många av de studerade namnen är av hög ålder. Vad gäller språkformerna kan anpassning till vad som har uppfattats som riksnorm ses, men den lokala och individuella ”friheten” har samtidigt varit stor. Ett möjligt exempel på särskild korrektion inom 1500-talets kyrkliga namnhantering har presenterats.

Artikeln belyser också den lokala bebyggelseutvecklingen på ett sätt som inte hade kunnat ske lika detaljerat och innehållsrikt utan tillgång till det omfattande namnmaterial som de två använda primärkällorna representerar. Skillnader i namnkontinuitet inom Flackarp och en ovanlig vångstruktur med ”för många” vångar har tolkats som konsekvenser av bebyggelseförändringar. En förmodad medeltida huvudgård har beskrivits med utgångspunkt i namnmaterialet och arkeologiska/topografiska förhållanden.

Namnaterialet ger en bild av hur förändring av namnbeståndet kan se ut inom en agrar yta som har varit konstant i geografisk mening, med en beständig åkerindelning, men socialt föränderlig genom att bebyggelsestrukturen och de därtill hörande namnbrukarkretsarna åtminstone delvis har förändrats. Inom den vång som förmodas ha varit den försvunna huvudgårdens agrara kärna kan namnen utgöra underlag till en diskussion om hur nya namn bildas inom samma semantiska fält som de namn de ersätter. Hur detta, om det stämmer, ska förstås är en fråga som skulle behöva utredas vidare. Rör det sig om parallella namn, eller språkbrukarkretsar, vaga minnen av tidigare namn, eller vissa egenskaper hos markstyckena som tydligt står i förgrunden i en namngivningssituation men

som ändå kan uppfattas och uttryckas på olika sätt? Finns liknande exempel på andra håll?

Källsituationen för ägo- och naturnamn skiljer sig stort mellan olika områden i Norden, liksom graden av insamlande till de nationella namnarkiven. Gemensamt är dock att den här typen av namn och namnkällor ofta glöms bort. Förhoppningsvis förmedlar dessa rader budskapet att ”smånamnen” är värdefulla, både som forskningsmaterial och som historiebärande uttryck i dagens miljövårdsarbete.

Tabell över ägonamnen i Flackarp år 1569 och år 1700

Gammelvång

Normaliserade namnformer	Arealmätning, 1700, 12-FLA-1	Lunds stifts Landebok 1569
1. Gammelvångsåker	Gambla wångz åker, Gamlle wångz åker, Gamle wångz åker	Gammell marck

Hovgårdsvång (åker)

2. Korsåker	Kårs åker, Kåråker	Thuesteens agir/yderste thuesteens agir? ¹⁰
3. Pukåker	Puugg åker, Puuckåker	Puge spiellidtt
4. Pilåker	Pijhlåker	Tornn agir?
5. Gatåker	Gath åker	hoffgaars tofftenn?
6. Vägs långåker	Wägge Lång åker, Wägelång åker	Vielengen?
7. Kusåker	Kuuåker	Kuinde spiellidtt?
8. Rylsåker	Röhlz åker, Rööhlz åker	Rögelsse agir
9. Vattenspjällåker	Wanns spills åker, Wanz spills åker, Wanß spilz åker, Wan spilz åker	Vandspiellidtt
10. Långa vägsåker	Långe wäg åker, Lång åker	Lang agir?
11. Bredingen	Breeingen, Breingen	Breingenn
12. Sprundet	sprunet, sprunnet	Diigis agir?

10 För förklaring av de antagna sambanden mellan olika namn i de båda källorna, se ovan s. 198 ff.).

Hovgårdsvång (äng)

13. Bredings åkerlöt	Breeingz åkerlöth	x
14. Pilåkers löt	pijhlåkerlöth, Pijhls åker löth, Pijhl åker löth	x
15. Pukåkers löt	puukåkerlöth, Puuk åkerβ löth, Puugg åker löth	x
16. Vattenspels åkerlöt	Wannzspils åkerlöth, Wanβ spilβ åker löth, wan spilz åker löth	x
17. Långåkers löt	Lång åker löth	x

II

Toftavång

18. Toften	Tåfften	x
------------	---------	---

Toftavång åkerlötär¹¹

19. Toftlöten	Tåffte löthen, Tåffte åker löth(?), Tåffta åkerlöther	x
---------------	--	---

Östervång

20. Ålidsåker	ååhlijßåker, ååhlijjß åker, ååhlijgerna	Neste aalidtt Mellum aaliidtt
21. Gravstycsåker	Grafestycz åker, Graf åker, Gråfestyczåker	Graff agir
22. Österlångåker	Öster Lång åker, Öster Längz åker	Østre lands agir
23. Stendösåker	steendußåker, steenduße åker	Döss agir
24. Flokärssåker	flåå Kiärs åker	Flaakers agir
25. Geresåker/Gärdesåker	Gärreß åker Gråå Kiärs åker (!)	Mielbrödt?
26. Sörkull?	suur kuulß åker, SuurKuußåker	Syrekuldt
27. Kyrkoåker	Kyrko åker, Kiörk åker, Kiörko åkerlöth, 6:F	Breningen?
28. Krokåker	Krokåker, Kroko åker	Gadelids agir?
29. Stövelåker	stöfle åker, stiöfle åker	Stöuffl agir
30. Peststycsåker	pestestycz åker	Diigis agir?

11 *Åkerlötär* är i det här sammanhanget små åkerstumpar som är belägna längs de stora åkrarnas kanter.

Östervång (åkerlötar)

31. Åkerlötarna	Åkerlötarna	x
32. Geresåker/Gärdesåker	Giärres åkerlöth, Giärres åker	x
33. Gravåkerlöt	Graf(?) åker löth, Grafe åker löth	x
34. Ålids åkerlöt	ållijß åker löth, ååhlijj åkers löth	x
35. Krokåkers löt	Krok åkers löth	x
36. Flokärns åkerlöt	Flåå Kiärz åkerlöth	x
37. Kyrkoåkerlötarna	Kiörko åker lötherna	x
38. Toftvångs åkerlöt	Tåffte wångz åkerlöth	x

Lillevång

39. Norrevångsåker	Noorwångzåker?	x
40. Lillavångsåker	Lilla wångz åker	x
	Lilla wångz åker hafre Jord	x
41. Ängastycksåker	Enge styckz åker	x
42. Lommastycksåker	Lomma styckz åker, Lomme styckz åker, Lommestyckz suuråker Lommestyckzåker	x
43. Gärdesåker/Geresåker	Gärreß åker, Gärre åker	x
44. Mellanstycksåker	Mällen styckz åker, Mällen åker, Mällem styckz åker	Mellum krog agir?
45. Gåsabitsåker	Gååße Bijtz åker	Gaassebiiden
46. Suråker	Suuråker	x
Suråker havrejord	Suuråker hafre Jordh	x
Sur Mellanåker	Suur Mällenaåker	x
47. Ängakärnsåker	Enge Kiärs åker	x
Ängakärns suråker	Enge Kiärs suuråker	x
Ängakärns suråker, havrejord	Enge Kiärs suuråker hafre Jordh	x

Nyvång

48. Nyvångs åker	Nyy wång åker, Ny wångz åker	x
49. Lilla Nyvångsåker	Lilla Nyywångåker	x
50. Tvärångs åker	Twär Engez åker	x
51. Torvmossåker	Törfmåß åker, Torf måß åker	Toss moss backindtt
52. Bergsåker/Bjäråker	Bärg åker, Bärgez åker	Biergis engen
53. Sur lerjord (förmodl. ej ett namn)	SuurLeerJordh	x
54. Nyvångs suråker	Nyy wång suuråker	x

Nyvång äng/åkerlötar

55. Nyvångsåkerlötar	Nyy wångåkerlötherna	x
56. Nyvångs koäng	Nyy wång Kiör Eng	Enge kerrid?
57. Halmängen	halmEngen	x
	Nyy wång Engen	x
58. Skambolsängen	Skamboohlz Engen, Skambohls Engen	Skarnbys engen?
59. Västerängen	Wäster Engen	Vestre engen
60 ?. Putebacke	Puutte(?) Backe	x
61. ?	Hällen Engen	x

Åker i Västerängarna

62. Torvmossåker	Törfmåßåker	x
63. Bergåker	Bärg åker, Bärgez åker	x

Långängarna (för gård nr 6 är dessa namn listade under Nyvång)

64. Långängen	LångEngen	Lang engen
65. Tuvängen	Tufwe Engen, Tuf Engen, Tufve Engen	Thuingen?
66. Tvärängen	Twär Engen	Thuingen?
67. Malmöängen	Malmös Engen, Malmöz Engen	Malmös engene thuo
68. Torvmossåkerslötar	Tårfmåßåker Löther, Törfmåß åker öth(?)	x
69. Bergsåkerlöt	Bärgez åkerlöth, Bärckz åker löth	x

Åkrar utan uppgift om vång

70. Svartehjärupsåker	Swartgärbsåker	x
Belägen i närheten av Svarthjärup		
71. Kommenttebacksåker	Kåmmenttebackåker	x

Källor och litteratur

- Alenäs, Stig 2003: *Lojaliteten, prostarna, språket: studier i den kyrkliga «försvenskningen» i Lunds stift under 1680-talet*. Bibliotheca historico-ecclesiastica Lundensis. 46. Lunds universitets kyrkohistoriska arkiv. Doktoravhandling, Lunds universitet.
- Andersson, Magnus & Brink, Kristian & Arthursson, Magnus (red.) 2021: *Megaliter, menhirer och bebyggelse från tidigneolitikum, senneolitikum och yngre bronsålder-yngre järnålder. Arkeologisk undersökning 2019 inför utbyggnad av Södra stambanan Lund-Flackarp. Skåne, Staffanstorps kommun, Flackarp socken, fastighet Flackarp 2:9 och 7:1*. Arkeologerna, Statens historiska museer. Stockholm.
- Baigent, Elizabeth 2005: Monarchs, ministers, and maps. The geometrical mapping of early modern Sweden in international perspective. Birgitta Roeck Hansen (red.): *Nationalutgåva av de äldre geometriska kartorna. Konferens i Stockholm 27–28 november 2003*, 23–60. Stockholm: Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien.
- Bergman, Karl 2002: *Makt, möten, gränser. Skånska kommissionen i Blekinge 1669–70*. Studia Historica Lundensia. Doktoravhandling, Historiska institutionen vid Lunds universitet.
- Carlquist, Gunnar 1954: *Lunds stifts herdaminne från reformationstid till nyaste tid på uppdrag av Lunds stifts domkapitel. Bara, Ljunits och Herrestads kontrakt*. Serie 11. Biografier. 5. Lund.
- Dahl, Sven 1942: *Torna och Bara: studier i Skånes bebyggelse- och näringsgeografi före 1860*. Meddelanden från Lunds universitets geografiska institution. Doktoravhandling, Lunds universitet.
- DAL, *ortnamnssamlingar. Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund*. Arkivcentrum syd i Lund. Institutet för språk och folkminnen. www.isof.se

- DAL, *dialektsamlingar. Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund*. Arkivcentrum syd i Lund. Institutet för språk och folkminnen. www.isof.se
- DD. Se: *Diplomatarium Danicum*.
- Diplomatarium Danicum*. Udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab. København 1938–.
- Ekstrand, Viktor 1896–1903: *Svenska landtmätare: biografisk förteckning. [D. 1] 1628-1900*. Stockholm: Fritzes k. hofbokhandel.
- Hallberg, Göran 1991: *Skånes ortnamn utgivna av Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund. Serie A. Bebyggelsenamn. Del 2. Bara härad*. Lund: Gleerupska universitetsbokhandeln.
- Hallberg, Göran 1996: Skånska drag i Landebokens text. *Studier i talesprogsvariation og sprogkontakt. Til Inger Ejsskjær på halvfjerdsårsdagen den 20 maj 1996*, 111–123. Institut for dansk Dialektforskning, København: Reitzel.
- Hald, Kristian 1948: Vore marknavnes alder. *Namn och Bygd* 36: 14–33.
- Ingers, Ingemar 1962: 1500- och 1600-talets Malmöspråk. *Sydsvenska dagbladet snällposten (SDS) den 19 december 1962*. Malmö.
- Ingers, Ingemar 1967: Reformationslitteratur från Malmö. En språklig granskning. *Malmö fornminnesförenings årsskrift (MFÅ) 1967*.
- Jonsson, Hans 1966: *Nordiska ord för vattensamling*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap 16. Doktoravhandling, Lunds universitet.
- Jørgensen, Bent 1984: Danske marknavnes alder. Onomastisk datering. *Fortid og nutid. Tidsskrift for kulturhistorie og lokalhistorie* 31: 259–270.
- Jørgensen, Bent 1988: *Stednavne i Københavns Amt. Smørum Herred – Sydlige del*. Danmarks Stednavne nr 19. København: Akademisk.
- Jørgensen, Bent 1990: *Stednavne i Københavns Amt. Smørum Herred – Nordlige del*. Danmarks Stednavne nr 20. København: Akademisk.
- Jørgensen, Bent 2006: *Stednavne i København og Københavns Amt. Sokkelund Herred, Sjællanddelen*. Danmarks Stednavne nr 25. København: Akademisk.
- Kalkar, Otto 1881–1907: *Ordbog til det ældre danske sprog (1300–1700) 1–4*. København: Universitets-jubilæets danske Samfund.
- Karlsson, Mattias 2011: Jordar – teknologi – aktörer. Några tankar om bebyggelse och odling kring Lund och Uppåkra i övergången mellan yngre järnålder och medeltid. *Utskrift* 11: 25–47.

- Kousgård Sørensen, John 1968: *Danske sø- og ånavne I A–D*. Navnestudier 6. Institut for Navneforskning. København: Akademisk.
- LM 12-FLA-1. Lantmåterihandling (Lmh). Lantmåterimyndigheternas arkiv. Riksarkivet. <https://www.lantmateriet.se/historiskakartor>
- Lmh. Se: LM 12-FLA-1.
- Lb. Se: *Lunds stifts landebok*.
- Ljunggren, Karl Gustav & Ejder, Bertil 1965: Se: *Lunds stifts landebok*.
- Lumholt, Ib 1967: *Ordforrådet i Sokkelund herreds marknavne*. Navnestudier 5. Institut for Navneforskning. København: Gad.
- Lumholt, Inge 1967: Appellativet kors i marknavne. Vibeke Christensen (1964). *Marknavnestudier*, 76–82. Udgivet af Stednavneudvalget (Institut for Navneforskning. Navnestudier 3). København: Gad.
- Lunds stifts landebok. I–III*. Ljunggren, Karl Gustaf & Ejder, Bertil (utg.). Skånsk senmedeltid och renässans. Skrifter utgivna av Vetenskapsso-cieteten i Lund 4 & 6. 1950–1965. Lund.
- ODS. Se: *Ordbog over det Danske Sprog*.
- Ohlsson, Stig Örjan 1978–1979: *Skånes språkliga försvenskning*. Lunda-studier i nordisk språkvetenskap 30–31. Lund: Ekstrand.
- Ordbog over det Danske Sprog. udg. af Det Danske Sprog- og Litteratur-selskab*. 1918–56. København: Gyldendal. <https://ordnet.dk/ods>
- Pamp, Bengt 1965: Traderingen i skrift under svensk tid av Bjäre härads jordeboksnamn. *Sydsvenska ortnamnsällskapets årsskrift 1965*: 3–79.
- RAÄ. *Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister*. www.raa.se
- Riddersporre, Mats 1995: *Bymarker i backspegel. Odlingslandskapet före kartornas tid*. Meddelanden från Lunds universitets geografiska institutioner 124. Trelleborg: Swedala.
- Rietz, Johan Ernst 1867: *Svenskt dialekt-lexikon. Ordbok öfver svenska allmogespråket*. Malmö: Cronholm.
- Sandén, Johan 2021: *Närbyråkrater och digitaliseringar. Hur lärares arbete formas av tidsstrukturer*. Södertörn Doctoral Dissertations. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1596431/FULLTEXT01.pdf>
- Santesson, Lillemor 1986: *Tryckt hos Salvius. En undersökning om språkvården på ett 1700-talstryckeri med särskild hänsyn till ortografi och morfologi*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie A. 37. Doktoravhandling, Lunds universitet.
- SAOB. *Ordbok över svenska språket*. 1893–. Lund. <https://www.saob.se/>
- Skansjö, Sten 1983: *Söderslätt genom 600 år. Bebyggelse och odling*

- under äldre historisk tid*. Skånsk senmedeltid och renässans 11. Doktoravhandling, Lunds universitet.
- Skansjö, Sten, Mats Riddersporre & Anders Reinsert 1989: Huvudgårdarna i källmaterialet. *By, huvudgård och kyrka. Studier i Ystadsområdet medeltid*, 71–133. Lund Studies in Medieval Archaeology 5. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Svensson, Lars 1981: *Ett fall av språkvård under 1600-talet. Om historiska ändelser i äldre nysvenskt skriftspråk med särskild hänsyn till regleringen i tryckta kanslihandlingar under Gustav II Adolfs regering*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap, serie A 33. Lund: Ekstrand.
- Svensson, Ola 2015: *Nämnda ting men glömda. Ortnamn, rättsutövning och landskap i Skåne*. Doktoravhandling, Institutionen för svenska språket, Linnéuniversitet.
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lnu:diva-46565>.
- Svensson, Ola 2019: De skånska -löv-namnen. Kristina Neumüller m.fl. (red.): *Bebyggelsenamnens dynamik*. Norna-rapporter 97, 83–93.
http://www.sprakochfolkminnen.se/download/18.5f4f926d16bb6b5520d8dd4/1562165273925/Bebyggelsenamnens%20dynamik_Norna%2097.pdf
- Tollin, Clas 2021: *Sveriges kartor och lantmätare 1628 till 1680: från idé till tolv tusen kartor*. Stockholm: Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien.
- Tuvestrand, Birgitta, Guno Haskå, Ola Svensson & David Dunér (red.) 2016: *Norra Åsbo häradsrätt. Dombok 1680–1681: A I a: 1*. Skånsk senmedeltid och renässans 24. Lund: Vetenskaps societeten i Lund. <https://www.lunduniversity.lu.se/lup/publication/0e1a7e86-93a8-4e34-a802-e5216b280321>
- Wahlberg, Mats (red.) 2016: *Svenskt ortnamnslexikon*. 2. utg. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen.
- Wedmark, Bertil 1959–1960: Marknamnsskatten i en skånsk by. *Sydsvenska ortnamns sällskapets årsskrift 1959–60*: 24–34.
- Vikstrand, Per 2007: *Bebyggelsenamnen i Mörbylånga kommun*. Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Kalmar län 7. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen.